

насын таралтуға да, оған қосымша мағына үстеуге де, сондай-ақ сол сөздің негізінде жаңа сөз жасауға да болады.

Ұғымның дәл берілмеуі туралы сөз қозғанда, ұнамды дәл беру дегеннің не екенін айтпауға болмайды. Сөздің ұғымды дәл беруі деп біз – ұғым белгілерінің ішіндегі сол ұғымды өзге ұғымдардан айрықшалайтын өзіне тән ең басты белгілерін оның атауымен ұштастыра білуді түсінеміз. Терминнің сәтті немесе сәтсіз жасалуы осыған орай тікелей байланысты. Алайда, терминологияда ұғымның негізгі белгілері терминнің дефинициясы арқылы көрсетілетінін де ескеруіміз керек. Термин жасау барысында шарттылаққа көп жол берілетіндігіне оның дефинициясының да әсері бар.

Қазақ тіл білімінде шарттылық мәселесіне көңіл аударған ғалым-академик Ә. Қайдаров. Ол өзінің «Қазақ терминологиясына жаңаша көзқарас» деген еңбегінде қазақ терминологиясының қағидаттарының бірі ретінде – дәстүр мен шарттылық қағидатын ұсынады [5, 176].

Терминделуші ұғымды сөзбен таңбалау кезінде жасандылықтың, шарттылықтың болатындығы сөзсіз. Бірақ, одан жаңа ұғымды кез келген сөзбен белгілей беруге болады деген

түсінік тумауға тиіс. Термин жасау барысында қаншалықты шарттылық болғанмен де тілде бұрыннан бар сөздің мағынасына сүйенуге жаңа ұғыммен салыстыруға тура келеді.

Термин – ғылым мен техниканың белгілі бір саласында қолданылатыны себепті терминдерді әр саланың өз мамандары жасайды. Ал олардың жасаған терминдерін түзеп, дұрыстап отыру – тіл мамандарының міндеті болмақ.

1. Авакова Р. Фразеологиялық семантика. – Алматы: Қазақ университеті, 2002. – 201 б.

2. Сайрамбаев Т.С. А. Байтұрсыновтың қазақ тілі саласындағы еңбектері туралы // Қазақстан мұғалімі. – 1989, наурыз – 3.

3. Оралбаева Н. Аудармадағы фразеологиялық құбылыс. – Алматы, 1975. – 213 б.

4. Ғабитханұлы Қ. Шетелдегі қазақтардың термин жасау үрдісі және қазіргі проблемалары // Қазақ терминологиясының өзекті мәселелері. – Астана, 2002. – Б. 45-49.

5. Құрманбайұлы Ш. Терминқор қалыптастыру көздері мен терминжасам тәсілдері. – Алматы: Сөздік-Словарь, 2005. – 238 б.

6. Әбдірәсілов Е. Қазақ терминографиясының жүйесі. – Астана, 2005. – 205 б.

7. Азаматова А.Х. Метаязык лингвистики. – Алматы: Қазақ университеті, 2008. – 308 с.

8. Білалов Ш. Ұлттық ғылым тілі негіздерін қалыптастыру (математика саласы бойынша): филол. ғыл. докт. ... автореф. – Алматы, 1997. – 260 б.

А. Шыныбекова

В данной статье рассматривает термины, которые состоят из словосочетания, а также способы образования терминов в казахском языке. Терминообразования в казахском языке, в том числе синтаксические термины, проф. Т.Сайрамбаев в своих научных трудах описывал состояние и определил виды терминов словосочетания, их роль в современной терминологии, актуальность его исследования в области лингвистических терминов в казахском языке.

А. Shynybekova

This article discusses the terms which consist of phrases and also the methods of terms' formation in Kazakh language. Formation of terms in Kazakh language, including syntactic terms, Sayranbaev described the situation and identified the types of the terms of phrase his scientific works, their role in modern terminology, the relevance of his research in the field of linguistic terms in Kazakh language.

Л. А. Чалтикенова,

І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік Университетінің аға оқытушысы, ф.ғ.к.

МОРФОЛОГИЯЛЫҚ ВАРИАНТТАР МЕН СИНТАКСИСТІК ВАРИАНТТАРДЫҢ АРАЛАС КЕЛУІ

Тіліміздегі кейбір сөз тіркестерінің мағыналық жағы күңгірттеніп қазірде бір бүтін түбір күйінде айтылатындары да кездеседі. «Тілімізде сіңісіп кеткен сөздерді белгілі ғалым А.Ысқақов «Қазіргі қазақ тілі» еңбегінде кіріккен сөздер дейді. Құрамындағы тек

лингвистикалық (этимологиялық я морфологиялық) талдау арқылы ғана анықтауға болатын *бүгін, ендігәрі, биыл* сияқты сөздерді біріккен сөздердің өзге топтарынан бөліп қараған дұрыс [1.104]. Өйткені ондай сөздердің компоненттердің бір-бірімен өзара үндесе,

үйлесе кірігуі былай тұрсын, олардың мазмұндары да құрамындағы компоненттердің мағыналарына сай келмейді. Демек, мұндай біріккен сөздердің мағыналары компоненттерінің мағыналарының жиынтығы емес. Күрделі сөздің мағынасы мен құрамындағы компоненттерінің мағыналарының араларындағы айырмашылық тек оның кейінгі кездерде болған өзгерістерімен ғана байланысты болмайды.

Сөздің формасы белгілі бір затқа ат берген кездің өзінде де ұғымның мазмұнын түгел қамти алмайды. Өйткені белгілі бір затқа берілетін атау сол затты басқа заттан тез ажырата қоярлықтай тиісті бір белгісіне ғана қарай беріледі. Сол себептен де күрделі сөздердің мағыналары құрамындағы компоненттері арқылы айтылатын мағыналарының жиынтығынан анағұрлым мазмұнды да, бай болып шығады. Біріккен сөз бен оның компоненттерінің мағыналарының үнемі бірдей шықпайтын себебі де осыдан. Өйткені тұтас күрделі сөздің беретін мағынасына оның я екі бірдей компонентінің, я кем дегенде бір компонентінің мағынасы тікелей байланысты болмаған жағдайда ғана ол компоненттердің мағыналары басқаша түсініледі.

Профессор А.Ысқақов кіріккен сөздердің қалыптасуы жайлы былай дейді: «кіріккен сөздердің қалыптасуы тілдің дыбыстық жүйесіндегі әр қилы заңдарға байланысты. Ал, күрделі сөздердің өзге түрлерінде я топтарында бұл ерекшелік жоқ. Бұл жағдай да кіріккен сөздердің өз алдына категория екеніне дәлел. Кіріккен сөздердің ішінде басбасына мағыналары бар дербес сөздерден біріккендері де (*бел+бау, бәй+шешек, сахар+асы*), дербес сөздермен көмекші сөздерден біріккендері бар. Бірақ осы кіріккен сөздердің ішінде салаласа құрылған тіркестерден гөрі (*қолғанат, ағайын, көнетоз, щамшырақ, көнтерлі*), сабақтаса құралған тіркестерден тұғандары (*бәйшешек, қонағасы, қарлығаш*) әлдеқайда көп кездеседі. Ғалым кіріккен сөздердің компоненттерінің өзгеру сипатына қарай екі салаға бөлінуі туралы былай тұжырым жасайды: «Бірінші топқа екі компоненті бірдей дыбыстық өзгерістерге ұшырап біріккен: *бүгін, биыл, ашудас, өйткені, сөйтіп, бәрекелді, әпер, түрегел сияқтылар жатса, екінші топқа* тек бір сыңары ғана өзгерген: *алаңғасар, алағаниық, алагеуім, желғабыз, желбезек, желмауыз, салтауыз, керенау,*

итаршы, бәйтерек, таңертең, әжептәуір, қайын, ағайын тәрізділер жатады. Кіріккен сөздің тууына, біріншіден, әуелгі жай тіркестің құрамындағы компоненттердің мағыналарының жоғалуы, екіншіден олардың формасының өзгеруі себеп болады. Өйткені шын мәнінде біріккен сөздің қай-қайсысы болса да, ең әуелі я бір компонентінің, я екі бірдей компонентінің мағынасы жоғалған тіркес болып шығады. Мысалы, *белбеу* деген сөздің екінші сыңары бастапқы өз мағынасын біржолата жоғалта келе, кейін ол сөз өзінің әуелгі формасынан да айрылған. Ал, *желбау* деген күрделі сөздің екі компонентінің де бастапқы лексикалық мағыналары сақталғандықтан, оның мағынасына сол екі сыңардың да мағынасы енген және әр компоненті әуелгі формаларын сақтаған» [1.105]. Сөздің мағынасы жоғалса, я өзгерсе, дереу оның формасы да өзгереді, мұндай жағдайда бастапқы жай сөз тіркесінің құрамындағы компоненттер дыбыстық жағынан әрі алшақтап, әрі бірбірімен үндесіп ықшамдалады да, олар өзара жинақталып жаңа форма құрайды, ал жаңа форма өзінше жаңа мазмұнға ие болады, ондай жаңа сөз жасалғанда, оның құрамындағы дыбыстардың бастарын құрап ұйымдастыратын дәнекер- екпін болады. Ол екпін біріккен сөзді жай сөз тіркесінен әрі ерекшелендіретін, әрі ажырататын сөз тіркесінің әрі ерекшелендіретін, әрі ажырататын негізгі белгінің бірі.

Бірақ екпін, әрине, ресми ғана белгі, өйткені біріккен сөз белгілерінің ішіндегі ең негізгі рөлге қашан да болсын, мазмұн, мағына ие болады, - дейді ғалым [1;105]. Кіріккен сөздер белгілі жүйе бойынша жасалады. Бірақ бұл жүйе жұрнақ арқылы сөз тудыру тәсіліндегідей өнімді де емес, жинақты да емес, әрі шашыраңқы, әрі өнімсіз.

Сонымен, біріккен сөздер мен кіріккен сөздердің тууына бастапқы жай тіркес әрі негіз, әрі үлгі ретінде қызмет еткенімен, ол негіздер мен үлгілер үнемі жасап отырарлықтай, тыңғылықты жүйе ретінде қызмет ете алмайды. Кіріккен сөз деп, -атап көрсетеді А.Ысқақов, компоненттерінің я біреуі я екеуі де бірдей әуелгі өз мағыналарынан айрылып, тұтасымен тұрып басқа біржалпы мағына білдіретін және сонымен бірге сол компоненттері фонетикалық жағынан әр қилы өзгерістерге ұшырап, бір-бірімен белгілі дәрежеде әрі үндесіп, әрі ықшамдалып құралған күрделі сөзді айтамыз. Күрделі сөздердің өзге

түрлері сияқты, кіріккен сөздер де, біріккен сөздер де белгілі грамматикалық сөз таптарына телулі болады.

Бұл туралы ғалым К.Аханов былай дейді: «Алғашында екі түбірдің бірігуінен жасалып, тілдің даму барысында сыңарлары дыбыстық және мағыналық өзгерістерге ұшырап, соның нәтижесінде ол сыңарлардың бір-біріне әбден кірігіп сіңісуінен жасалған сөздер бір екпінге бағынады да, құрамындағы дауысты дыбыстар сингармонизм заңы бойынша не біркелкі жуан, не біркелкі жіңішке болып, барлық жағынан жалаң сөздерге тән қасиеттерге ие болады. Мәселенің осы жағын ескере келіп, Н.А.Лукьянова орыс тіліндегі осылар тәріздес сөздерді негізі сіңіскен сөздердің қатарына жатқызады. Этимологиялық анализ жасамайынша, сіңіскен түбірлер морфемаларға (алғашқы түбірлерге) ажыратылмайды» [2;312]. Қазіргі қазақ тілінде де дыбыстық өзгерістерге ұшырап барып өзара бірігіп кеткен сөз тіркестері көптеп кездеседі. Жай сөз тіркесінің құрамындағы компоненттер дыбыстық жағынан алшақтап, бірімен-бірі үндесіп, ықшамдалып, жаңа мазмұнға ие болып мағыналары тепе-тең морфологиялық вариант қатарларын құрайды.

Мәселен: **Алдыңгүні//алдыңғы күні.** *Аптаның алда өтіп кеткен күні.*

Ол кісіні *алдыңгүні* ғана көргендер бар. («Жетісу»). *Алдыңғы күні* ауылға келіп қайтқан. (Ауызекі сөйлеу тілі.)

Ана жақта// анаяқта// аннан. *Сілтеу арқылы мекенді білдіру.*

Ауыл дүкені *ана жақта*. Ол кісі *анаяқта* отыр (Ауызекі сөйлеу тілі). Сенің ауырғаныңды *аннан* естіп келдім («Диалектологиялық сөздік») [3].

Болған соң//болғасын. *Істің аяқталғанын білдіру.*

Жазып *болған соң* маған айт. («Социалистік Қазақстан»). Сөзі орынды *болғасын* уәж айта алмады. (А.Хангелдин).

Алғыстау//алғыс айту. *Ризашылығын білдіріп рақмет айту, алғыс жаудыру.*

Жиып жігіттер дуылдасып, Кәмешті *алғыстап жатыр* (І.Жансүгіров). Алдын ала ескерткені үшін мен оған шын жүректен *алғыс айттым* (М.Қаратаев).

Ендігәрі // ендігіден әрі. *Келесі жолы, кейін, келер шақ.*

Ендігәрі кешікпейін, болды ма? (М.Иманжанов). *Ендігіден* әрі қайталатпа. («Жұлдыз»).

Шалқысын//шалқығай. *Шаттанып, масайрау, көңілдену.*

Одан да бетер масайрап, жастардың көңілі *шалқысын* («Әдебиете және искусство»). Жасаған ие жар болып, Бейіште нұры *шалқығай* (Үмбетей жырау).

Алыс-беріс//алым/берім. *Алынатын, берілетін зат, ауыс-түйіс дүние.* Таныса келе қарым-қатынасымыз жақсарып, *алыс-берісіміз* көбейді (Т.Бердияров). *Алым-берімге* қазақтың жөн-жоралғысы жетеді (Т.Ахтанов).

Адамзат// адам баласы. *Жер бетіндегі бүкіл халық, бар әлемдегі кісі біткеннің бәрі.*

Жан-жануар, *адамзат* бәрі де жаратылыстың жақсылығына зар (С.Дөнентаев). Күллі *адам баласын* қор қылатын үш нәрсе бар, сонан қашпақ керек (Абай).

Әкету//алып кету//әпкету. *Бірдемені қалдырмай, өзімен бірге ала кету.*

Кей жау жүрек батыр ұлдары қастарына саяқ жинап, Кейде хан тұқынымының жылқысын барымталап *әкететін* (І.Есенберлин). Балаларын өзімен бірге алып кетпек болып, біраз аялдады («Қазақстан әйелдері»). Балаларды *әпкетіңдер* бөлмесіне, - деді әжей келіндеріне («Қазақстан әйелдері»).

Қазіргі тілімізде *алып кету* етістігі ықшамдалып, *әкету, әпкету* түрінде айтылып вариант қатарларын түзеп тұр.

Әлдебір//әлдене//қайсыбір//небір.

Әлдеқандай бір нәрсе, әрқилы бірдеме, біреу.

Қараған сайын жігіт жүрекке жылы тиіп, қыз жанын *әлдебір* жұмбақ сырға толтыратын (М.Иманжанов). Үй төбесіне *әлденелер* сатыр-сұтыр етіп түсіп жатыр (Ғ.Мүсірепов). *Қайсыбір* халықтың болмасын өзінің қадір тұтып, қастерлейтін дәстүрі болады («Лен. жас»). Көші-қонның *да небір* қызық, күлкілі оқиғалары болып жатады (Т.Ахтанов).

Әлдекім//әлдебіреу//біреу-міреу.

Бейтаныс кісі, белгісіз, танымайтын, білмейтін адам.

Әлдекімнің терезе тұсынан өте бергенде шаңқ еткен үрейлі даусын Сейіт анық естіді (Р.Райымқұлов). Кеше ғана сап-сау жүрген Мыңсары өткен түнде далаға шыққанда *әлдебіреу* соққыға жығып кетіпті (С.Досанов). Ол *біреу-міреу* даусымды естіп қойған жоқ па екен деген үрейлі оймен жан-жағына қарады (І.Есенберлин).

Әперу//алып беру. *Бір нәрсені қолына алып басқаға беру.*

Шүкіман шырағым, ана жақтан апаңа болысып, орамал *әнер*, дастарқан жайып жібер, - деді Бекей (М.Әуезов). Сөренің жоғарғы жағынан сұраған кітабын *алып бердім* (Ауызекі тіл).

Бұлай ету//бұйту. *Осы айтылғандай ету, осы көрсетілгендей ету.*

Бұлай етіп тасада жасырынып жүріп тағы өмір сүре алмаймыз (Т.Ахтанов). Алматының өзінде талай құрылыс салып жатқан трест бастығы *бұйтіп отыра* да бермейді (З.Жәмішев).

Бірсыпыра//бірталай//бірқатар//бірқыздыру//біраз//біршама. *Көлем жағынан аз емес, саны әлденеше, көбірек.*

Жас-кәрісі бар үйге *бірсыпыра* адам кіріп, тізелерін бүге отырып, бірдеме күткендей (М.Хасенов). Орынбай өз қабілетін шамалай білген күсбегінің соңынан *бірталайға* дейін қарап тұрды (Ә.Көшімов). Оралбай Оспан үйіне әдейі соғып, оған *бірқыдыру* ауыр сөз айтқаны бар (С.Омаров). Сәкен есімімен байланысты «Тар жол, тайғақ кешуде» суреттелген *бірқатар* елді мекен бар (А.Сатаев). Асқардың табыстарымен бірге, өсудің қиыншылығынан туған *біраз* қателері де бар (С.Ерубаев). Өзі сияқты орыс тілі маманы болу жолында оқып жүргеніне *біршама* (М.Айтхожина).

Жамағайын//қабырға ағайын//жамағат. *Аздаған жақындық, жанана туыс.*

Байсақал *жамағатына* қарады, мұнысы «қымыз күй» деген ишараты екенін түсінді тоқал (С.Талжанов). Тәжірдің жақын туыстары мен бір *жамағайындары* қара шаңырақта бас қосысты (Т.Әлімқұлов). *Қабырға ағайын* Ақайдың Хасені Мәдидің кішкентай күнінен бастап осы Қақабайға қандай істер істеп жүргенін білетін (Ә.Бектасов).

Күлдібадам//күлді-көмеш. *Шала-шарпы, шикілі-пісілі, құны төмен, арзан қол.*

Серке еш уақытта да, еш спектакльде де ала-құла ойнап, көруші жұртшылыққа *күлдібадам* өнер танытып көрген емес («Қаз. әдеб.»). Өлеңді жаза салып *күлді-көмеш* күйінде газетке қарай тоғыта беру ағаттық болады («Қаз. әдеб.»).

Өзара//өзді-өзі. *Бірімен-бірі, өзді-өзімен.*

Өйдеу//олай деу. *Олай деп айту*

Асан атаның *өйдеуінің* себебі бар шығар, кім біліпті (Ауызекі тіл). *Олай* деме, шырақ, сабыр сақтағанымыз жөн шығар (Ауызекі тіл).

Өйту//олай ету//үйту. *Ол айтылғандай істеу.*

Бір ғылымнан басқаның Бәрі де кесел асқанға, *Өйткен* адам жолығар Кешікпей-ақ тосқанға (Абай). *Олай ете* қоймас деп ойлаған едік (Ауызекі тіл). *Үйтіп*, бүлдіріп қайтесің, жиен (О.Сәрсенбаев).

Үн жоқ// үндемеді. *Сөйлемей, тіл қатпау.*

Ермекбайда *үн жоқ*. Ермекбай үндемеді (І.Жансүгіров).

Бұл сөз тіркесі мен сөздің берер мазмұны бір, субъектінің қимылға, әрекетке пассив қатынасын, белгілі бір әрекеттің болмағанын білдіріп өзара вариант болып тұр.

Таңдану//таң қалу. *Аң-таң болып қызығып қарау, ішіп-жеп тесіле көз тігу.*

Маған бұрыннан таныстығын білдіріп, Жібектің сөйлесе кеткеніне өзім *таңдандым* (Ж.Өмірбеков). Мен біреудің денсаулығы үшін өз денсаулығын құрбан етушілерге таң қаламын (Қ.Мұхамеджанов).

Түнеугүні//бұрнағы күні//түнеугі. *Бұдан бірнеше күн бұрын.*

Түнеугүні әңгімені Айғыз өз құлағымен естіген (Қ.Исабаев). Ол *бұрнағы күні* осында келіп кеткен (ауызекі тіл). Ендеше жылқышы Ермекбайдың *түнеугі* айтқанына мән бермеуге бол ма (Р.Тоқтаров).

Шамасынша//шама-шарқынша. *Әлі келгенше, күйі жеткенше.*

Тік түрегеліп торды ұстап, өз *шамасынша* тартып қарады (Қ.Қайсенов). Осы ауылдағы бас көтерер азаматтар *шама-шарқынша* қаражат қоспақшы (Б.Тоғысбаев).

Өңі қашу//өңезу.

Көңілдегі көрікті ой қағазға түскенде өңезіп, өңі қашып кетеді (Б.Соқпақбаев).

Қу тілді/қуақы/қушыкеш. *Айлалы, қуақылана сөйлейтін кісі.*

Әкесі *қу тілді*, күлдіргі кісі екен (Ауызекі тіл). Қақпа алдында тұрған қаба сақалды *қуақы* шал Кеңесті тоқтатты (М.Иманжанов). Өнер тойы болғандықтан, ақындарды, жезтандай әншілерді, *қушыкеш* күлдіргіштерді шақырған («Жұлдыз»).

Алмақсың ба// алмақпысың. *Бір затты, нәрсені өзіне алу.*

Көйлекті келіншегіңе сатып *алмақсың ба?* («Лениншіл жас»). Жүре беріндер, төтенше жетектеп *алмақпысыңдар*. (З.Иманбаев).

Не қылып//неғып. *Не әрекет жасап, не істеп.*

Кешеден бәрі қандай істі тындырып, *не қылып* жатқандарыңды айтыңдаршы, - деп сұрады

(«Лен.жас»). Бұл үйде Сара бар ма, отыр неғып, Қарсы ұшпай тоты құстай қанат қағып (Біржан).

Не қылып/неғып/нағып. *Не әрекет жасап, не істеп*

Не қылып, не қойғанын өзі де білмейді («Жалын»). *Неғып* ербиіп тұрсың? (С.Талжанов). Жапан түзде *нағып* жүрсің? (Батырлар жыры).

Сұраулы сөйлем хабарлы сөйлем арқылы берілетін ойды білдіріп, баяндауыштың ұйытқы боларлық қызметінің арқасында сөйлемдер өзара вариант болады.

Сіңісу құбылысының әсерінен кейбір жеке дыбыстар, буындар тек түбір сөздердің құрамынан емес, сөз тіркестерінен де түсіріліп айтылады. Екі түбір сөз бір-біріне кірігіп, ажырамастай болып кеткен. Сіңіскен сөз тіркестері мен кіріккен сөздер ықшамдалып, жаңа мағынаға ие болған сөздер аралас келіп вариант қатарларын құрайды.

Сөз тіркестері мен жалғаулық шылаулардың өзгерісінен жасалған сөз варианттарының өзіндік даму сатылары ерекше назар аударады, болашақта да зерттеу нысаны бола алады. Сөз тіркестерінің жергілікті ерекшеліктерге тән түрлері де көптеп кездеседі, бірақ олар әдеби тілдің өлшеміне жатпайды. Сөз

бен сөздің тіркесу мүмкіндігінің шегі бар. Есім сөз бен етістіктің, кейбір сын есім мен көмекші етістіктің, шылау мен көмекші сөздердің тіркесу тәсілі жан-жақты. Тілдің дамып, қоғамдық қызметінің артуымен сөз тіркестері де молығып, ішінара өзгеріске ұшырайтыны байқалады. Сөз тіркесіндегі сөздердің білдірер мағынасының логикалық ойға қайшы келмеуі олардың әдеби тілде орнығуына белгілі дәрежеде әсер етеді. Сондай-ақ меңгеру амалымен құрылған етістікті сөз тіркестерінің вариант болып жұмсалуды, бір септіктің орнына екінші септіктің алмасып жұмсалуды норма тұрғысынан айқындалады.

Синтаксистік варианттар дегеніміз белгілі тілдік формалар мен құрылымдарды қалай болса солай алмастыру болып шықпайды, қайта сол формалар мен құрылымдарды мақсатқа сәйкестендіріп, құбылта, құлпырта қолдану болып табылады.

1. Ысқақов.А. Қазіргі қазақ тілі. –Алматы: Ана тілі, 1991, -384 б.

2. Лукьянова Н.А. Однокоренные синонимы и варианты слова. Синонимия в языке и речи. Новосибирск, 1970, С.151-163

3. Қазақ тілінің диалектологиялық сөздігі. –Алматы, 1969.

Чалтикенова Л.

В статье рассматривают вопросы о смешении морфологических и синтаксических вариантов слов на примере казахского языка.

Chaltikenova L.

The article examines the confusion of morphological and syntactic variants of the words through the example of the Kazakh language.

А. Н. Хасенова,

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ ізденушісі

ҚИМЫЛ ЕСІМДІ САБАҚТАС ҚҰРМАЛАС СӨЙЛЕМДЕР

Қазақ тілі білімінде қимыл есімдері жан-жақты зерттеліп келді. Оған дәлел ретінде А. Ысқақов, А. Айғабылов, К. Неталиева, А. Салқынбай еңбектерін айта аламыз. Қимыл есімдерінің ұғымы, сөзжасамдық қызметі толық қарастырылса да, олардың сабақтас құрмалас сөйлемнің бағыныңқы сыңарының баяндауышы бола алу қабілеті арнайы жеке қарастырылып, көп талдана бермегені белгілі.

Қазақ тіл білімінің синтаксис саласына жазылған еңбектердің денінде, атап айтқанда Н. Сауранбаев, Ғ. Әбуханов,

Т. Қордабаев, Қ. Есенов еңбектерінде, сабақтас құрмалас сөйлемдердің жасалу жолдарында тек есімше, көсемше, шартты рай формалары беріледі де, қимыл есімдері мақсат бағыныңқы сабақтас құрмалас сөйлемнің жаса-